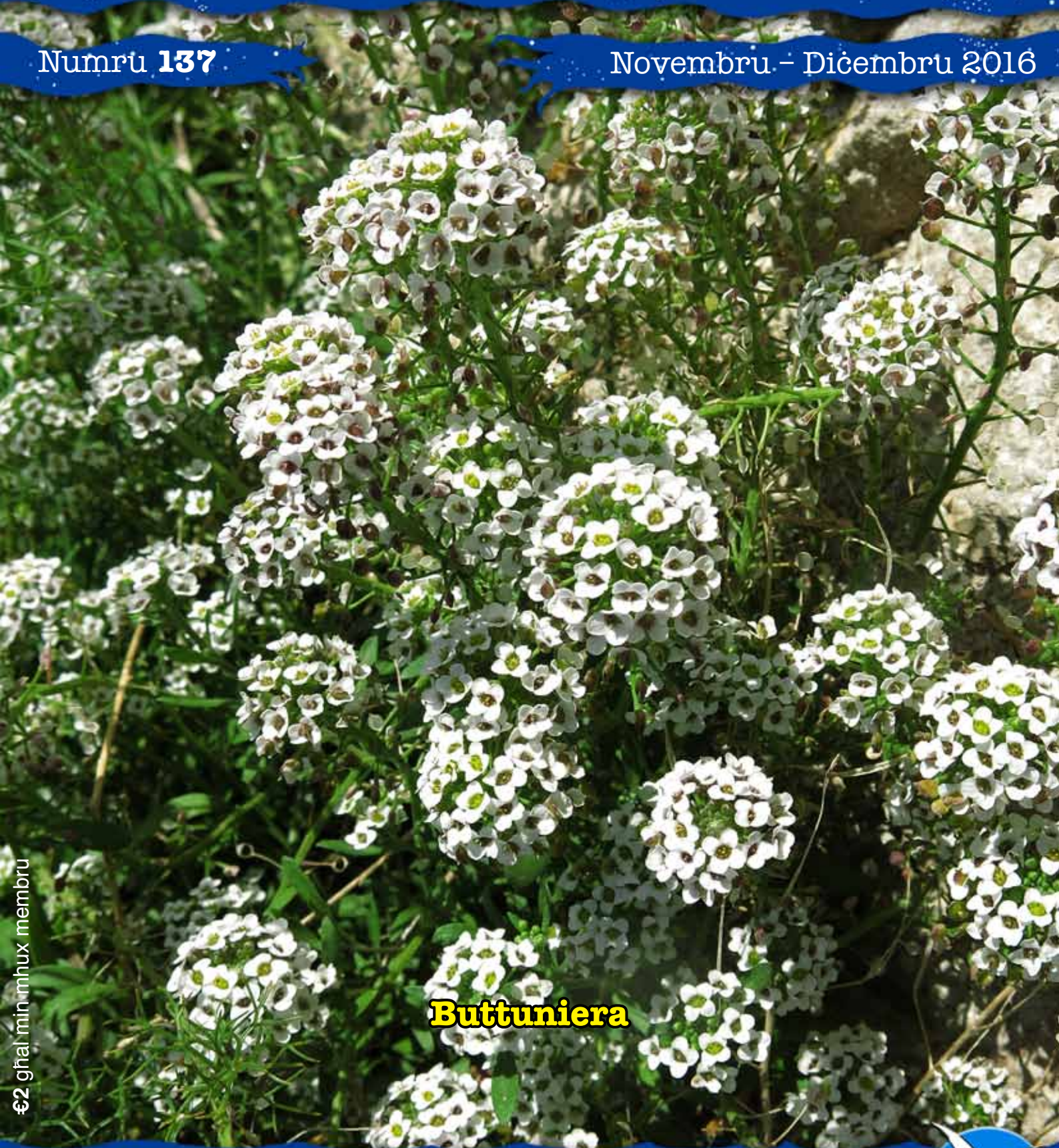

Il-Buttafa

Numru 137

Novembru – Dicembru 2016

Buttuniera

€2 għal min mhux membru

Abieb Huttaf

mill - editur

Hafna nies meta jisimgħu l-isem BirdLife jiġi quddiem għajnejhom grupp ta' nies jargumentaw mal-kaċċaturi.

Veru li l-BirdLife għaddejja f'battalja kontinwa biex tiddenfendi l-għasafar minn dawk li jridu joqtluhom jew jaqbduhom. Imma tagħmel hafna iktar minn hekk! Għax l-għasafar mhux lill-kaċċaturi u lin-nassaba biss għandhom problema.

L-ikbar problema li għandhom l-għasafar – u miljuni ta' speċi oħrajn madwar id-dinja – hi li qed jispicċawhom il-ħabitati fejn jgħixu. Dan qed jiġri minħabba l-iżvilupp u t-tniġġis tal-bniedem u minħabba l-bidla fil-klima. F'Malta dil-problema teżisti wkoll. F'pajjiżna wkoll il-ħabitati naturali naqsu hafna. Għalhekk fil-BirdLife naħdmu wkoll hafna fuq dil-problema. Dan nagħmluh b'żewġ modi...

Desirée Falzon

Billi niehdu nsieb ħabitati rari li għad baqa'.

...kif qed nagħmlu fis-Simar u l-Għadira.

Desirée Falzon

Billi noħolqu mill-ġdid ħabitati li tliġna.

...kif qed nagħmlu f'Foresta 2000.

Biex isir sew dax-xogħol jieħu hafna sforz, pjanar, żmien u spejjeż. Imma l-aqwa li fl-aħħar ha jgħin lin-natura u lill-għasafar. U lin-nies li jgawduh.

U dan mhux kollox tafux! Il-BirdLife tagħmel hafna iktar affarijiet imma dwar dawn nitkellmu xi darb'ohra. Sadattant nawguralkom Milied sabiħ u nixtiqilkom sena ġdida mimlija ferħ, daħq u natura.

Victor
Victor Falzon L-Editur

FUQ QUDDIEM

Ritratt ta' Desirée Falzon

Il-**buttuniera** (sweet alison *Lobularia maritima*) hija pjanta komuni. Tikber baxxa, tagħmel hafna fjuri u ssibha tikber kullimkien. B'xorti ħażina hafna jqisuha 'ħaxixa ħażina' u jaqtgħuha jew joqtluha bil-bexx. S'intendi l-friefet u n-naħal ma jaqblu xejn ma' dan!

Kontenut

Editorjal	2
Aħbarijiet	3
Fil-ħamrija	4-5
L-aljeni	6
Qed ifaqqas il-faqqiegħ	7
Irrid insir berdwoċer!	8-9
Ix-Xagħra tal-Kortin	10-11
Ix-xatt tagħkom	12

Kitbu

Martin Austad, Sean Bonello, Elisabeth Conrad, Desirée Falzon, Victor Falzon

Klabb

Klabb Huttaf huma l-membri żgħar u żgħażaġh (-18yrs) ta' BirdLife Malta. Il-Klabb jorganizza ħarġiet fil-kampanja, żjarat f'riservi naturali, ħarġiet bil-lanċa u attivitá ambjentali. Kull xahrejn noħorġu l-magażin *Il-Huttafa* li l-membri jirċievu d-dar bil-posta. It-taqsimta tal-membri li għalqu t-13 tisesejjah **Falko**. Shubija fil-klabb hija €10 fis-sena.

Kuntatt

tel 21347645 / 21347646
imejl info@birdlifemalta.org
imejl tal-magażin
il-huttafa@birdlifemalta.org
websajt www.birdlifemalta.org

Reg.Vol.Org. VO/0052

© BirdLife Malta, Diċembru 2016
Disinn u produzzjoni Victor Falzon
Stampat għand Poulton's Print Shop

Xi ħadd qalilhom!

L-ghasafar donnhom jafu li r-riserva naturali tas-Salina issa qiegħda f'idejn il-BirdLife, għax f'dawn l-aħħar ġimgħat kien qed ikun hemm numru sabiħ ta' gawwi, ċirlew, agretti, blonguni, irsieset, imragen, pispisell u tajr ieħor tal-baħar u x-xtut.

Aron Tanti

Aron Tanti

Ftaħna

Kif jiġri kull sena, ir-riservi naturali tal-**Ghadira** u s-**Simar** kienu magħluqin għas-sajf. F'dawk ix-xhur isir ħafna xogħol: nirrangaw, niżbru, niżbghu, inħawlu, nibdlu, innaddfu, eċċ. Insomma dejjem naraw x'nivvintaw biex nagħmlu dawn il-postijiet iktar interessanti għan-natura u għan-nies li jżuru.

Issa li s-sajf għadda r-riservi naturali reġgħu fetħu. F'Ottubru nfetħu għall-iskejjel, kif jafu diversi klassijiet li diġà kellhom ħarġa għal hemm, u f'Novembru nfetħu għall-publiku.

Tigieg tal-Baħar

L-Ghadira tiftaħ is-Sibt u l-Ħadd.
Is-Simar jiftaħ il-Ħadd.
Min mill-10am sa 4pm.
M'għandkomx bżonn tibbukjaw, aqbd u morru.

U bħal dejjem, dħul bla ħlas.

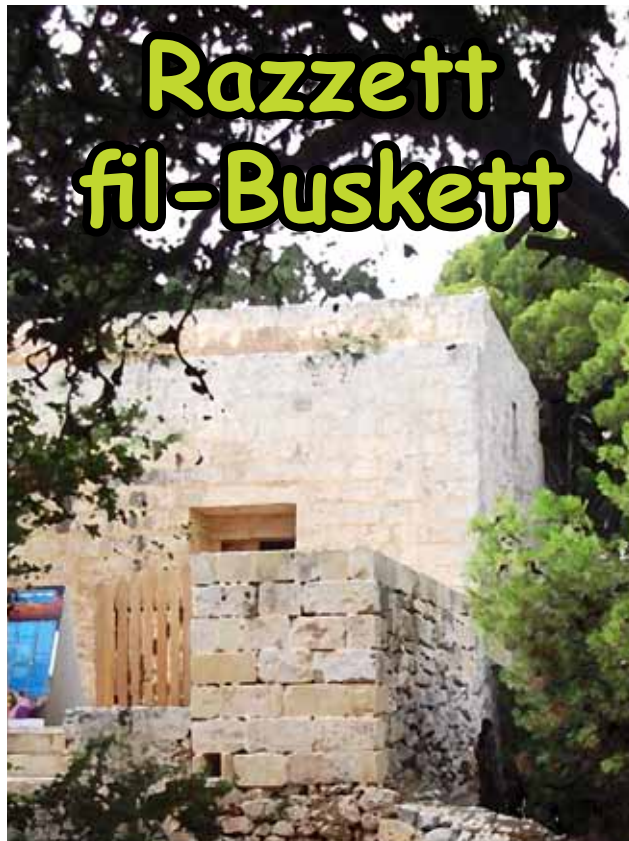
U jekk għandkom tromba ġibuha.

Jien it-tromba dejjem inġorrha miegħi.

Razzett fil-Buskett

BirdLife Malta

Moħbi qalb is-siġar fil-Buskett hemm razzett li ftit jafu bih. Jismu r-**Razzett Tal-Bosk** u sa ffit snin ilu kien imwaqqa' u mitluq. Issa li r-restawrat ħa jintuza mill-ġdid imma mhux iktar bħala razzett. Se tużah il-BirdLife għal diversi affarijiet, fosthom attivitajiet li għandhom x'jaqsmu man-natura tal-Buskett. Se jkun ukoll ċentru għall-kura ta' għasafar feruti sakemm dawn ifiqu u jerġgħu jinħelsu. Ir-Razzett jiftaħ ukoll għall-publiku Sibtijiet u Ʀdud mill-10am sa nofsinhar.

Victor Falzon

Wara x-xita nibdew ninnutaw il-**faqqiegh**. Dawn huma parti żgħira mill-fungu li jghix fil-**hamrija** fil-forma ta' eluf ta' hjut irraq.

Iktar fuq il-faqqiegh f'paġna 7.

Victor Falzon

Ix-xini tal-**hamrija** huwa predatur. Jikber sa 15cm u jserrep qalb ik-**hamrija** jfittex hniex u insetti żgħar għall-ikel.

Mill-hlejjaq kollha tal-**hamrija**, l-**iktar** importanti huma l-**bakterja**, li f'roqgħa żgħira **hamrija** hemm minnhom iktar milli hemm nies fid-dinja! Hemm **ħafna** tipi ta' bakterja, il-koll 'mikroskopiċi, li bis-saħħa tagħhom isiru s-sustanzi fil-**hamrija**.

Il-**bugharwien** ta' **Malta** huwa wiehed mill-**animali** li jagħti servizz ta' riċiklaġġ lin-natura meta jiekol **ħaxix** u **weraq** niexef. Huwa **endemiku** għal **Malta** u **Sqallija**.

Dat-tuba ta' bebbuxu tilef il-qoxra.

Ma nafx min hu t-tuba jien!

Il-**hanex** tal-**hamrija** jghix f'toqob li jħaffer huwa u għaddej mill-**hamrija**. Johroġ biss bil-lejl biex jiggbed xi **weraq** minn wiċċ il-**hamrija** għall-ikel.

Fil-Ħamrija

Desirée Falzon

Desirée Falzon

bomblu
bumblebee

My
family!

Il-bomblu jagħmlu l-bejta f'ħofra fil-ħamrija fejn jgħixu f'²kolonja. Kull sena jagħmlu bejta ġdida li fiha jrabbu l-frieħ sa ma dawn jikbru.

Il-ħamrija hija ħabitat prezzjuż għall-ħajja tad-dinja. Biljuni ta' animali jgħixu fiha u ħafna proċessi li tiddependi minnhom il-ħajja jsiru fiha. Wieħed minn dawn huwa r-riċiklagġ tal-ikel: meta pjanti u animali jmutu, jew meta narmu fdalijiet ta' ħaxix, jew meta s-siġar iwaqqgħu l-weraq, dawn kollha jitmermru u jsiru kompost jew jinbidlu f'sustanzi, li mbagħad jerġgħu jintużaw minn pjanti godda. Dil-ħaġa ma ssirx bil-maġija! Fil-ħamrija jgħixu ħafna ħlejjaq oħrajn, fosthom ħafna ¹mikroskopici, bħall-bakterja. Dawn jieklu l-materjal mejjet u jbiddu f'ħamrija ġdida. Mingħajr dawn il-ħlejjaq il-materjal kollu jibqa' jingema' f'wiċċ il-ħamrija u nispiċċaw nintradmu taħtu. Għalhekk importanti nieħdu ħsieb il-ħamrija billi ma nitfgħux veleni u kimiċi fiha u billi ma ngħattuhix bit-toroq u bit-terrapien (jew bil-madam fil-ġardina!). Inkella nkunu qed neqirdu ħabitat li ma ngħixux mingħajr!

My
baby!

baħrija tat-tengħud
spurge hawkmoth

I-baħrija tat-tengħud tghaddi x-xitwa taħt il-ħamrija bhala ³fosdqa. Fir-rebbiegħa toħroġ il-baħrija lesta, kbira u ikkullurita. Fil-ħarifa tbid fuq pjanti tat-tengħud halli x-xagħat isibu x'jieklu..

Il-busewdien tat-terriċċju jgħix qalb il-weraq li jiksu wiċċ il-ħamrija, iġorr u jiekol żrieragħ ta' pjanti slavaġ. Iħaffer bejta fil-ħamrija fejn ibid u jhalli żerriegħa għaz-żgħar.

¹mikroskopiku. Ogġett tant żgħir li trid mikroskopju biex tarah.
²kolonja. Animali li jgħixu u jbejtu flimkien fi grupp.
³fosdqa. Fażi fil-ħajja ta' xi insetti, bħall-friefet u l-baħrijiet, meta l-larva jingħalaq fi speċi ta' qoxra qabel ma jsir adult. Bl-Ingliż pupa.

Il-mink Amerikan qed jagħmel herba mill-fawna kull fejn iddahhal fl-Ewropa.

ean Bonello

L-Aljeni

L-ikbar problema ambjentali fid-dinja hija l-qerda tal-habitat. **It-tieni l-ikbar** problema hi l-problema ta' speċi aljeni invażivi. Din il-problema ġeneralment joħloqha l-bniedem, jew bi skop jew bi żball.

X'inhom speċi aljena?

Speċi aljeni huma annimali jew pjanti li jiddaħhlu f'habitat li mhux normali jinsabu fih; fi kliem ieħor, speċi li mhumiex indiġeni ta' dak il-post. Speċi ta' annimali jew pjanti aljeni jistgħu jkunu invażivi, u jhallu impatt hażin fuq l-ambjent u l-bijodiversità. X'impatt jagħmlu l-aljeni?

Bdil tal-habitat

Ħafna drabi l-bniedem idahhal annimal jew pjanta f'post bi skop li jsovi xi problema, imma bla ma jaħseb x'effetti oħra se jkun hemm. Pereżempju fis-sinjura 1800 iddahhal il-*marram grass* fix-xtut ramlin ta' California, Oregon u Washington. L-iskop kien biex jikkontrollaw iċ-ċaqliq fir-ramel ta' dawn il-postijiet. L-esperiment kien effettiv però din il pjanta nfirxet u ħoqot il-pjanti indiġeni ta' dawn l-inħawi; u ħoqot ukoll kenn għal predaturi ta' għasafar tal-baħar. Id-dħul ta' din il-pjanta biddel il-habitat u ħoloq żbilanċ fl-ekosistema indiġena.

Fuq Stephens Island, gżira żgħira fi New Zealand, kienet tgħix speċi ta' għasfur żgħir, is-**Stephens Island wren**, li ma kienx itir. Fl-1894 mar jgħix hemm wiehed gwardjan tal-fanali u miegħu ha lil Tibbles, il-qattus tiegħu. Waħdu, dan Tibbles qabad ir-*wrens* kollha tal-gżira. Peress li l-għasfur kien endemiku, inqered mhux biss minn Stephens Island imma anke mid-dinja! Kollu bis-saħħa ta' qattus wiehed!

Hibridizzar

Hibridizzar (hybridisation) huwa meta żewġ speċi li jkunu jixxiebħu jitghammru bejniethom. Ċerti speċi indiġeni għandhom kompożizzjoni ġenetika li jekk titħallat ma' speċi oħrajn tinbidel drastikament. Din tista' twassal għall-estinzjoni tal-ispeċi indiġena. Dan ġara pereżempju meta fi Spanja ddaħhlet ir-*ruddy duck* (speċi Amerikana) li bdiet titghammru mal-*white-headed duck* (speċi indiġena u rari) u gābitha f'xifer l-estinzjoni fl-Ewropa.

X'qed isir?

Il-problema ta' speċi aljeni tinsab madwar id-dinja kollha u ħafna pajjiżi qed iwettqu pjanijiet fit-tul biex jeħislu min speċi aljeni. Huwa fatt li ladarba speċi tinfirex f'pajjiż isir diffiċli teqridha kollha. Imma bi sforzi u spejjeż kbar kien hemm diversi suċċessi f'ħafna gzejjer żgħar, bħal Kiska (fejn ħelsu mill-volpi), Campbell (ħelsu mill-firien), Baja (firien, qtates, fniek u mogħoż), Santiago fil-Galapagos (mogħoż) u Breaksea (firien). Imma għalkemm dawn kienu suċċess, il-ħsara kienet leħqet saret għax xi speċi indiġeni kienu leħqu saru estinti.

Aħna stess min-naħa tagħna għandna dejjem nevitaw li nitilqu fil-kampanja ta' pajjiżna pjanti u annimali li nixtru minn petshops u ħwienet tal-ġonna, għax x'aktarx dawn ikunu aljeni. Għandna wkoll inqajmu kuxjenza ma' kulhadd dwar l-impatt negattiv li jagħmlu dawn l-ispeċi.

Kompetizzjoni

Bħall-ispeċi indiġeni, l-ispeċi aljeni għandhom ukoll bżonn spażju u riżorsi (speċjalment ikel) biex jgħixu. Ħafna speċi invażivi jiddominaw fuq speċi indiġeni u jisirqu r-riżorsi li s-soltu jintużaw minn speċi indiġeni. Din il-problema wasslet għal tnaqqis ta' speċi indiġeni, speċjalment f'ambjent fejn spażju, ikel u riżorsi huma limitati, pereżempju fuq gzejjer.

Predaturi

Problema oħra hi li speċi aljeni spiss isiru predaturi ta' annimali indiġeni. Din ġrat fuq Guam, gżira fl-Oċean Paċifiku, fejn kien iddahhal serp (il-*brown tree snake*) li qered tliet kwarti tal-ispeċi ta' għasafar indiġeni f'din il-gżira, żewġ speċi ta' gremxul u żewġ speċi ta' friefet il-lejl li jinsabu hemm. Uħud minn dawn l-ispeċi vittmi tas-serp kienu endemiċi, jiġifieri kienu jgħixu hemm biss u mkien iktar fid-dinja.

far iswed

fellus ta' garnija

F'Malta teżisti din il-problema?

Iva, f'Malta wkoll għandna ħafna speċi aljeni, fosthom il-far iswed. Il-BirdLife ilha diversi snin tmexxi proġett biex tnaqqas il-firien mill-inħawi tal-Irdum tal-Madonna għax il-firien jieklu l-bajd u l-flieles tal-garni li jbejjet hemmhekk. Il-proġett irnexxa u n-numru ta' garni reġa' żdied.

Qed ifaqqas il-faqqiegħ !

Ix-xitwa li għaddiet xita ftit għamlet u n-natura batiet ħafna. Mietu ħafna żringijiet, miet ħafna bebbux, mietu anke koċċ sigar, u faqqiegħ ma kiber kwazi xejn.

Din il-ħarifa mod ieħor, u l-faqqiegħ naħseb ħa jkollu stagun tajjeb. Il-faqqiegħ iħobb id-dell u l-umdu, u jekk tfittex f'xi nħawi fil-ħaxix madwar bażi ta' sigra jew zokk mejjet fl-art (anke fuq iz-zokk stess) forsi ssib uħud minn dawn l-għegubijiet tan-natura.

Il-faqqiegħa (*mushroom*) hija biss parti mill-fungu, il-biċċa l-kbira tal-fungu tkun taħt l-art forma ta' massa ħjut irqaq. Il-faqqiegħa hija biss il-frotta, li tagħmel l-ispori (speċi ta' żerriegħa) li jingarru bir-riħ biex jikbru x'imkien ieħor.

Dari l-fungi konna ngħodduhom mal-pjanti imma llum nafu li l-fungi ma huma pjanti xejn. Għalhekk inħoloq renju (kingdom) gdid għalihom, ir-renju FUNGI.

F'Malta l-fungi għadhom qed jigu studjati. Nafu li għandna mill-inqas **300** speċi (bla ma ninkludu dawk mikroskopiċi) imma għadna lanqas nafu x'jisimhom kollha. Fosthom forsi hemm uħud li huma gōdda għax-xjenza.

Għandna bżonn iktar nies li jistudju il-fungi. Forsi inti stess li qed taqra dal-magażin! Jekk tħobb titgħallem dwar in-natura, tħajjar studja l-fungi u min jaf, forsi ssib speċi gōdida... u jsemmuha għalik!

Debbie Falzon

Victor Falzon

Charles Galea Bonavia

Aron Tanti

Debbie Falzon

Iktar djar ghalina!

Ojj! Hawnhekk hniex biss permissi

Martin Austad jagħtina pariri biex insiru berdwoċers.

Sensiela Ġdida

X'hemm iktar meraviljuż minn kreaturi li jtiru? L-għasafar huma fost il-ħlejjaq li jaffaxxinaw l-iżjed lill-bniedem. Hemm diversità kbira tagħhom, b'ħafna kuluri u għamliet. Fid-dinja nafu bi kważi 10,000 speċi ta' għasafar. Minn dawn f'Malta dehru s'issa iktar minn 400 speċi u jekk toħroġ tftitxhom tista' tibda ssibhom int ukoll. Biex tagħmel dan l-aħjar li ssir berdwoċer. X'għandek tagħmel?

L-għodda tal-berdwoċer 1. It-tromba

Essenzjali

L-ewwel ma jaqbillek tagħmel hu li tixtri tromba. Biex ingawdu l-għasafar tajjeb li narawhom fl-ambjent naturali tagħhom u tajjeb ukoll li narawhom viċin. Imma l-għasafar jibzġhu min-nies, u jekk nersqu viċin tagħhom ingerrxuhom. Tromba hija għalhekk essenzjali għall-berdwoċing.

Mhux ġugarell

Għalkemm mingħajr tromba xorta tista' tgawdi l-ġmiel u l-għana tal-għasafar fil-kampanja, meta

tarahom mit-tromba tibda tinnota ħafna iżjed dettal li jgħinuk tagħraf xi speċi qed tara. Tromba tajba mhix irhisa, għax għall-berdwoċing ma rridux tromba ġugarell bl-lentijiet tal-plastik u xi kulur

Issa li wasal il-Milied żellaq kelma quddiem il-familja, forsi ma tafx kif issib wahda fil-kalzetta!

roof prism

porro prism

bit-tubu dritt

bl-ispalla

isfar jgħajjat! Imma jekk tibda tfaddal f'it f'it ikollok biżżejjed. Imbagħad meta takkwistaha, hu hsiebha u ddum tgawdi l-għasafar minnha għal ħafna snin.

Kemm tkabbar

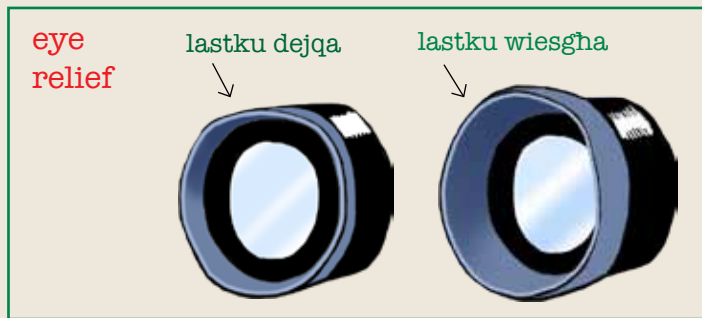
Tipi u għamliet ta' trombi hawn kemm trid. Importanti ħafna li ma tixtrihex kbira u tqila għax malajr tegħja żżommha m'għajnejk. It-tip *roof prism* (bit-tubi dritti) huma spiss iżgħar u eħfef minn dawk *porro prism* (bl-ispallejn). Tromba **7x** jew **8x** hija tajba ħafna biex tibda l-berdwoċing biha. Dan in-numru jgħidlek il-*magnification* (7x = tkabbar seba' darbiet, 8x = tmien darbiet, eċċ.) u jkun stampat x'imkien fuq it-tromba stess.

Tmurx għal tromba li tkabbar iktar minn 10x għax iktar ma tkabbar iktar ha tbatu biex issib l-għasfur u biex iżżomm it-tromba soda.

Minbarra l-*magnification* ikun hemm ukoll numru ieħor, pereżempju **7x25**, **8x30**. Dan juri l-wisa' tal-lenti. Numru ieħor li tajjeb tħares lejha huwa l-*field of view* li idealment ma tkunx iżgħar minn 100m (jew 6°). Tajjeb ukoll li t-tromba tkun *waterproof* jew għall-inqas issiġillata bin-nitroġenu. U jekk inti tuża nuċċali

Berdwoċing. n. Passatemp fejn tosserva u tgawdi l-għasafar ħajjin fl-ambjent naturali tagħhom bla ma tfixkilhom. **Berdwoċer.** n. Persuna li tipprattika dan il-passatemp. [Mill-kelma Inġliża *birdwatching/er*].

ara li l-eye relief (il-lastku madwar il-lentijiet minn fejn tittawwal) ikun ikbar minn 15mm.

Tikkumplikax

Tixtrix tromba b'żum, *image stabilisation* jew iżjed minn rota waħda biex tiffoka għax b'dawn tiflej mid-dawl fl-istampa u ddum iktar biex tiffoka.

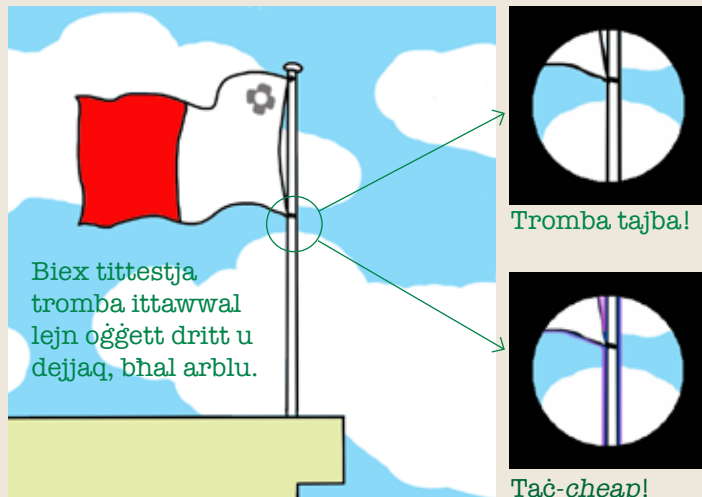
Ipprovaha

Tajjeb li tipprova t-tromba għand tal-ħanut l-ewwel, pereżempju fil-ħwienet tan-Nikon f'Malta. Jekk tixtri mill-Internet għandek iżjed għażla, imma trid toqgħod iżjed attent għal trombi ta' kwalità ħażina, għax s'intendi tromba li tixtri onlajn ma tistax tipprovaha qabel.

Opticron u Nikon huma żewġ ditti rinomati li għandhom trombi tajbin għal prezz irħas minn ditti bħal Swarovski u Zeiss. Jekk tonfoq bejn €100 u €200 għandu jkollok tromba tajba. Jekk dan hu ħafna tikkonfondix: l-ewwel tromba tiegħi kont xtrajtha tmien liri (xi €20) minn ħanut fil-pjazza tar-raħal! Jekk tixtri tromba ta' dan il-prezz u li m'għandhiex ditta speċifika, hu ferm iżjed importanti li tipprovaha qabel tixtriha. Dan tagħmlu billi toħroġ barra quddiem il-ħanut u tiffoka fuq oġġetti f'distanzi differenti. Jekk tara doppju jew it-truf tal-oġġetti m'cajprin tixtrihiex.

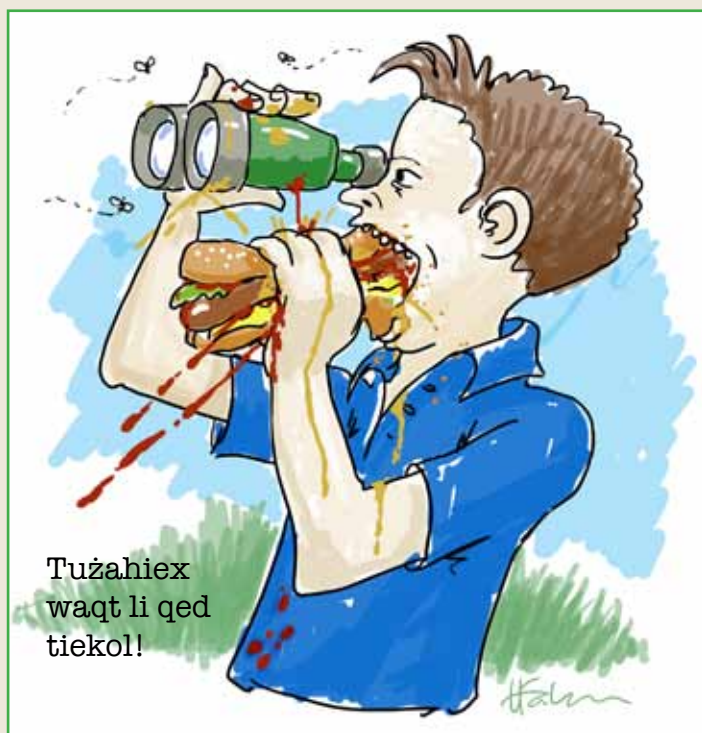
Ibza' għaliha

Tonfoq kemm tonfoq, qis li t-tromba tiegħi ħsiebha jekk tridha sservik. Thallihix fix-xemx jew fl-umdu (anke jekk hi *waterproof*), tressaqhiex lejn ramel, tużahix waqt li qed tiekol, tipprovax iżżarmaha,

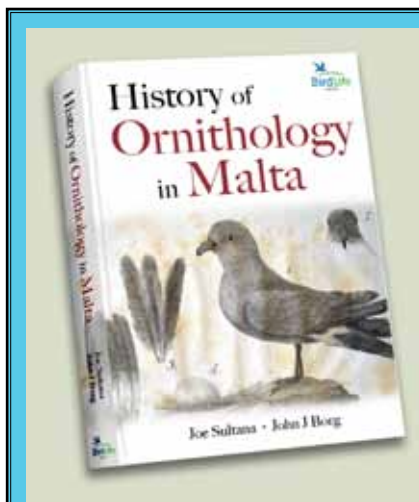

Biex tittestja tromba ittawwal lejn oġġett dritt u dejjaq, bħal arblu.

naddfilha l-lentijiet b'ċarruta apposta u kemm jista' jkun żomm il-lentijiet mgħottjin bl-għottjen tagħhom halli tevita grif u trab fuq il-lenti.

Ħaġa oħra utli ħafna għall-berdwoċing huwa ktieb speċjali ngħidulu gajd, imma fuq dan nitkellmu f'ħarġa oħra.

Il-ktieb li ħarġet BirdLife Malta History of Ornithology in Malta

għadu kemm rebaħ il-Premju Nazzjonali għall-**Aħjar Produzzjoni ta' Ktieb bl-Isbaħ Dehra** għas-sena 2015.

Il-ktieb fih 390 paġna, bil-kulur u mimli illustrazzjonijiet u ritratti. Jinsab għall-bejgħ minghand il-BirdLife u ħwienet tal-kotba. Prezz €49 Għal aktar tagħrif ibgħat imejl fuq info@birdlifemalta.org jew ċempel 21347645/6

Natura 2000
Natura mħarsa

Elisabeth Conrad

Ix-Xagħra tal-Kortin

F'din il-harġa se nitkellmu dwar sit żgħir fl-inhawi tal-Bajja tal-Mistra, li nafuh bħala x-Xagħra tal-Kortin. Mhuwiex xi sit magħruf ħafna, bħal ngħidu aħna l-Buskett jew id-Dwejra – forsi din l-ewwel darba li smajtu bih intom stess!

Ma jintlaħaqx malajr

Ix-Xagħra tal-Kortin qiegħda mal-baħar, b'ambjent pittoresk ta' rdum u xagħri. Ħafna partijiet ta' dan l-irdum ma jintlaħqux faċilment – tista' tasal biss b'diffikultà kbira u jekk tassew tkun avventuruż! Forsi għalhekk ma tantx jiġu hawn in-nies, u mnalla. Minhabba li ftit huwa aċċessibbli, in-natura hawnhekk hija pjuttost protetta.

Diversi speċi rari

Insibu diversi speċi ta' pjanti tipiċi Maltin, inkluż speċi endemiċi, bħal pereżempju il-**ġiżi ta' Malta**, it-**tulliera ta' Malta**, is-**siġra tal-harir**, it-**tengħud tax-xagħri**, ix-**xebb**, l-**orkida piramidali ta' Malta**, il-**ħatba s-sewda ta' Malta**, l-**erika**, is-**sagħtar**, u l-**brijonja sewda**.

Ħafna mill-ispeċi li jikbru hawnhekk mhumiex mifruxin wisq mal-Gżejjer Maltin. Pereżempju l-**ġiżi ta' Malta** jinsab biss hawnhekk u f'żewġ postijiet oħra f'pajjiżna: f'Għawdex u f'Tal-Miġnuna, sit Natura 2000 ieħor viċin ħafna t'hawn.

Diversi minn dawn l-ispeċi huma protetti bil-liġi Maltija jew qegħdin fir-**Red Data Book** ta' Malta, ktieb li fih l-ispeċi li f'pajjiżna huma l-iktar mhedda, u li għalhekk jeħtieġu ħarsien speċjali.

L-importanza ta' dan is-sit, però, ma tiġix biss mill-preżenza ta' dawn l-ispeċi imma anke mill-kundizzjoni tagħhom. In-nuqqas ta' aċċess faċli serva biex jiġihares dan l-ambjent, u għalhekk insibu diversi komunitajiet ta' pjanti li huma fi stat tajjeb ħafna, speċjalment meta nqabblu ma'

postijiet oħrajn fejn il-preżenza tal-bniedem tinhass iktar. Pereżempju l-komunità tas-siġra tal-harir li nsibu hawnhekk hija meqjusa waħda mill-aħjar eżempji fil-pajjiż.

Fejn hi?

Ix-Xagħra tal-Kortin qiegħda ħdejn ix-Xemxija, fl-inhawi bejn il-Mistra u Daħlet il-Fekruna

X'tella' l-baħar!

F'dan is-sit insibu wkoll xatt żgħir taċ-ċagħaq fil-Qala tal-Mistra. Bħal ma jiġri f'baġjiet oħra, fix-xitwa wara l-maltemp il-baħar spiss itella' fuq ix-xatt meded ta' **alka** (jew **posidonja**). Għalkemm mad-daqqa t'għajn jidhru skart jew xi ħaġa li tkerrah ix-xatt, dawn il-munzelli alka (bl-Ingliż **banquettes**) huma fil-fatt importanti għal diversi raġunijiet. L-ewwelnett, fihom tgħix komunità sħiħa ta' bijodiversità, inkluż **bebbux**, u ħafna tipi ta' insetti, fosthom **hanfus** u **dubbien**. Dawn

Desirée Falzon

Fix-xitwa meta ma jsirx għawn dawn il-**banquettes** għandna nħalluhom fix-xatt, mhux inneħhuhom u niftahru fil-midja li għamilna **clean-up!**

Konna ġibna fuq Tal-Miġnuna f'Il-Futtafa 134.

Natura 2000 hija sensjela ta' postijiet madwar l-Ewropa fejn in-natura hija protetta. B'kollox hemm iktar minn 27,300 sit Natura 2000, u 39 minnhom qeghdin f'Malta.

Victor Falzon

Victor Falzon

il-banquettes huma meqjusin fost l-iktar habitati importanti fl-Ewropa. Barra minn hekk, dawn il-munzelli jilqghu kontra l-qilla tal-mewg u jiproteġu x-xatt milli jitmermer.

F'parti mill-wied li jiftaħ fuq il-bajja tal-Mistra nsibu wkoll medda żgħira ta' bur salmastru, fdal ta' ambjent li darba kien ikbar imma li ntilef taht l-iżvilupp. Fih ukoll insibu wkoll pjanti li mhumiex komuni, fosthom is-simar niggiež.

Victor Falzon

Ġiżi ta' Malta

Minkejja li s-sit huwa pjuttost inaċċessibbli xorta tista' ssirlu l-ħsara, pereżempju bir-rimi ta' skart. Proprju minħabba li għadu fi stat daqshekk tajjeb, iktar għandna nagħmlu kull ma nistghu biex nibzghu għalih ħalli ma jiftaqqarx.

Desirée Falzon

Sigra tal-Flarir
Wolfbane
Periploca angustifolia

ha = hectare, ettaru (10,000m²)

Ix-xatt tagħkom

Aħna ngħixu f'pajjiż daqs nitfa u ffullat bin-nies. Għalhekk xieraq li nibzġhu għal kull farka art li għandna. Minħabba li Malta gżira għandna ħafna xatt imma parti sew minnu diġà mirduma taħt konkos, ġebel u tarmak. B'xorti tajba baqa' xi meded sbieħ li tiegħu r-ruħ tħares lejhom, bħal dawn l-inħawi ta' Ghajn Barrani f'Għawdex. Għalhekk hemm bżonn serju li nieqfu ngerrmu mix-xatt ta' pajjiżna. Bil-liġi x-xatt suppost proprjetà tal-Maltin kollha u mhuwiex għall-bejgħ. Mela żommu għassa b'għajnejn ta' seker u kull fejn taraw żvilupp max-xatt tkellmu, irrappurtaw, tkażaw u qajmu kjaas! Thallux iktar min jisirqilkom ix-xatt. Ix-xatt tagħkom.